Partizanų lemtį bylos dar viena knyga

Marius GLINSKAS

Jonavos r. savivaldybės viešojoje bibliotekoje pristatyta dar viena inžinieriaus, kraštotyrininko Vaclovo Slivinsko parengta knyga „Partizano Balčio dienoraštis“. Ji gražiai papildo šio jonaviečio prieš keletą metų pasirodžiusių leidinių apie nepriklausomybės kovas lentyną ir leidžia pagilinti mūsų tautos istorinę atmintį.

V. Slivinskas: „Liudininkų teko paieškoti Vilniuje, Kaune, Vadokliuose.“

Renginį vedė R. Čičelis, partizano eiles skaitė P. Mikšys.

Ievos Stučinskaitės nuotr.

Kas tampa partizanu?

„Kaip tampama patriotu? Kodėl žmogus pasirenka partizano likimą? Atsakyti į šiuos klausimus bandė dar Adomas Mickevičius savo poemoje „Konradas Valenrodas“, kurios herojus klausė, kaip jam elgtis: pasirinkti rezistenciją ar prisitaikyti, kolaboruoti?“, – užvedė diskusiją renginį moderavęs dr. Ramūnas Čičelis. Jo nuomone, vis dėlto prasmingesnis būtų antrasis pasirinkimas, kuris leistų, nepaisant vidinio diskomforto, statyti miestus, tiesti kelius, puoselėti dvasines vertybes. Tačiau istorija tautai kartais pasiūlo netikėčiausių sprendimų, jų nėra net klasikų raštuose. Tad ir partizaninis judėjimas – ypatinga pasipriešinimo forma, kurią renkasi saujelė pražūti nebijančių narsuolių. Tiek kunigo Antano Mackevičiaus laikais, tiek sovietinės okupacijos pradžioje jauni vyrai, dar neseniai besimokę Tėvynės meilės gimnazijų suoluose ar žagrėmis arę savo arus, ginklavosi, bėgo į miškus, tikėjo pakelti į kovą nemažą tautos dalį ir nugalėti priešą.

Vienas tokių jaunuolių buvo Ukmergės Antano Smetonos gimnazijos mokinys, Kanciškių kaimo vidutinio ūkininko sūnus Albinas Bilinkevičius-Baltis, bandęs nusakyti savo dramatišką situaciją dienoraštyje ir eilėraščiuose.

Kai prabyla liudininkai

1944 m. Albinui, šaukiamam į sovietų armiją, vadinasi, ir į frontą, pavyko pasprukti, tačiau kelio namo jau nebuvo. Susisiekęs su taip pat besislapstančiais Deltuvos partizanais, kurie siuvosi uniformas ir jungėsi į būrius, tapo tikru miško broliu. Pasuko ten, kur jo nepažįsta – Panevėžio link. Rusai su vietos stribais nuolat ieškojo pradingusiojo, tačiau tėvas laikėsi gudrios gynybos taktikos. Atvykus stribams, jis piktai šaukdavo: „Kur padėjote mano sūnų? Išvežėte iš namų ir pradanginote?“ Stribai sutrikdavo, o tėvai šitaip išvengė represijų.

Partizanaudamas deltuviškis rašo dienoraštį, sukuria keletą šimtų eilėraščių, kurių dalį perduoda saugoti artimiesiems. Apie jaunuolio pasiryžimą kovoti prieš okupantus neseniai V. Slivinskui papasakojo šiuo metu Kaune gyvenantis Balčio klasės draugas Povilas Žlioba.

Jis prisimena paskutinį susitikimą su Albinu. „Aš jau buvau universiteto studentas, kai su Albinu susitikome Saliesčių kaime, pas buvusią bendraklasę. Į susitikimą jis atėjo su partizano uniforma, turėjo pistoletą. Mes ilgai diskutavome apie Lietuvos ateitį, partizaninės kovas. Jo kalbose nebuvo jokių užuominų apie sunkumus, nepriteklius, tik meilė Tėvynei. Atsisveikinęs nuėjo savais keliais.“

Apie Balčio žūtį pasakojo šiuos įvykius matęs Šilų kaime, netoli Panevėžio, gyvenęs Petras Ruzas. „Rudenį, 1947-aisiais, grįžęs iš mokyklos, nuėjau ganyti karvių. Netoliese buvo apsistoję partizanai. Po pietų pasirodė ir rusų kareiviai. Pamatę besitraukiančiuosius į mišką, atidengė ugnį. Vienam partizanui peršovė kojas, tai šis, negalėdamas trauktis, kulkosvaidžio ugnimi pridengė bendražygius. Pasibaigus šoviniams, perdavė kulkosvaidį paskutiniam besitraukiančiajam, o pats granata susisprogdino. Kareiviai paėmė ūkininko Kartano arklį su vežimu ir žuvusiojo kūną nuvežė prie Šilų mokyklos“.

Kita liudininkė, dabar gyvenanti Panevėžyje, pasakojo, kad stribai, visą dieną bauginę Šilų vaikus sudarkytu partizano kūnu, nuvežė jį į Vadoklius, ten turbūt užkasė žvyrduobėje prie upelio. Panevėžietės tėvai tada kalbėjo, kad tai neva buvo Balčiukas.

Remiantis liudininkų parodymais ir archyvuose surasta MGB ataskaita, galima prieiti prie išvados: Albinas, sulaukęs vos 22-ejų, žuvo 1947 m. spalio 4 d. Šilų apylinkės Meškinių kaime. Palaidojimo vieta nežinoma.

Nelemta skinti rugiagėlių

Didžioji knygos dalis – partizano eilėraščiai. Įdomūs jų pavadinimai: „Aleliuja“, „Išvažiuojant savanoriams“, „Ant kryžiaus Lietuva“, „Tremtinio goda“, „Žydės kraujo gėlė“, „Mūsų vyrai“, „Tėvo žodžiai“, „Aušros Vartų Marijai“, „Kūčios miške“, „Jei aš žūsiu už Tėvynę“, kiti. Nėra čia tikslių rimų, moderniosios sąskambių ekvilibristikos. Tik paprastas eiliavimas, bylojantis svarbiausia – ištikimybę savo priesaikai, tikėjimą pergale. Beje, pasitaiko ir originalesnių rimų: maži – pamaži, dausų – visu, pavėjui – Sutvėrėjui, dejavus – javus, kiti. Balčiaus eilėraštis – pusiaukelė tarp liaudies dainos ir patriotinio manifesto, ką tik, rodos, jo rankomis išdrožta Pieta, guodžianti ant savo kelių mirtinai sužeistą partizaną, artojėlį, miško brolį.

> „Traukte traukia išeiti į žaliuosius laukus, braukyti žalias rugių varpas, vaikščioti sužėlusiomis vasarojaus ežėmis... skinti iš rugių rugiagėles – savo mylimajai.“

Gražiai ne vieną tekstą iš knygos tą vakarą paskaitė Jeronimo Ralio gimnazijos ugdytinis Paulius Mikšys.

Mažoji knygos dalis – dienoraštis, rašytas nuo 1946 m. rugpjūčio pradžios iki 1947 m. liepos pradžios. Be buities smulkmenų, intymesnių išgyvenimų aprašymo, čia randame nemažai patriotinių motyvų. Antai ką mąstė partizanas vieną 1947 m. vasaros sekmadienį.

„Oras tikrai gražus. Taip traukte traukia išeiti į žaliuosius laukus, braukyti žalias rugių varpas, vaikščioti sužėlusiomis vasarojaus ežėmis... skinti iš rugių rugiagėles – savo mylimajai. Ach, tas bolševizmas, tas bolševizmas – jis mus pavertė lavonais. Gyvaisiais lavonais, be laisvo kūno, be laisvos dvasios ir be laisvės. Kas mes? Mes esame tik žmonių šešėliai, tik vidurnakčio vaiduokliai, kaip prakeiktieji vienuoliai slankiojame naktimis... bijome sutikti žmogų ir vengiame, kad mūsų kas neužmatytų. Mūsų keliai – tai nesibaigią žvėrių takai miškų tankumynuose, o tėvynės plentus ir vieškelius važinėja dainuodami prispaudėjai – burliokai, mindo savo kruvinomis kojomis mūsų šventą tėviškės žemę.“

Vertingas leidyklai pateiktas sudarytojo sumanymas – publikuoti duomenis apie dienoraštyje slapyvardžiais minimus asmenis, nuotraukas iš asmeninių albumų, Lietuvos partizanų apygardos žemėlapį. Gaila, asmens duomenis dažniausiai užbaigia tokie sakiniai: „Žuvo čekistų pasaloje“. „Sužeistas stribų, nusišovė“ ar „Išdavus bunkerį, buvo paimtas gyvas ir nuteistas 25 metams“.

Tiesa – istorijos pagrindas

Tą pavakarę bibliotekoje suvirpo ir daugiau paralelių, jungiančių partizanų likimus, jų istorinę misiją su šiandieniniu šio reiškinio vertinimu. Galbūt kai kam pasirodė, kad miško brolių nutrūktgalviškas pasiryžimas – tai atsitiktinai pasirinktas kelias, kai kam – neišvengiamybė, atėjusi kartu su Maironiu, su legendomis apie protėvių žygius, su senolių genais.

Petras Šniukšta prisiminė du savo brolius, 1950 m. išėjusius į Prisikėlimo apygardą partizanauti ir po kelerių metų žuvusius. Kas žino, kur jie palaidoti. Tarsi pagerbdamas jų atminimą, Petras padeklamavo Maironio eilėraštį, kurį kadaise dar tremtyje įsidėjo į atmintį, kaip ir kitus posmus iš užantyje slėptos knygelės.

Ilgametė rajono politinių kalinių ir tremtinių veiklos vadovė Veronika Gabužienė kalbėjo: „Kol dar yra liudininkų, kalbinkite juos. Minėkime kritusius tiesos žodžiais, o ne fantazijomis.“

Tie tiesos žodžiai turbūt ir sudaro istorijos, kaip mokslo, stuburą. Bet kokie nukrypimai, interpretacijos – tik apgailėtinos spėlionės. ●

Naujienos. – 2019, bal. 5, p. 5.